

Sylwester Jędrzejewski SDB

Konferencja naukowa Logos i Słowo. Przekłady Biblii (w 40-lecie *Dei Verbum* i Biblii Tysiąclecia), Katowice, 18-19 listopada 2005

Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego pod honorowym patronatem arcybiskupa Damiana Zimonia zorganizował w dniach 18-19 listopada 2005 sesję naukową przywołującą dwa ważne dla biblistyki i całej teologii wydarzenia z przeszłości. Niewątpliwie konst. *Dei Verbum* wpłynęła na kształt współczesnej biblistyki katolickiej. Nie ulega też wątpliwości, że pod jej wpływem zrodził się zamysł dokonania nowego, już w duchu *Vaticanum II*, przekładu na język polski całej Biblii. Dzieło to godne jest ze wszelkich miar przywołania nie tylko dlatego, że wypełniło lukę między tłumaczeniem Jakuba Wujka i wymogami współczesnego języka, ale też dlatego, że używa się go w liturgii, pozostaje też najpopularniejszym tekstem biblijnym używanym w duszpasterstwie.

Konferencja, która zgromadziła w nowoczesnym gmachu Wydziału Teologicznego wielu znakomitych gości, stała się okazją do refleksji o znaczeniu soborowego namysłu nad ciągłą nowością i świeżością tego, co jest najważniejszym depozytem Kościoła: nad słowem Boga utrwalonym w Piśmie Świętym. Przywołał te tematy ks. prof. dr hab. Henryk Witczyk (Katolicki Uniwersytet Lubelski), odnosząc się do inspiracyjnej roli konst. *Dei Verbum* w posłudze egzegetów i teologów. Jako istotne osiągnięcie konstytucji określił porzucenie dotychczasowego, statycznego pojęcia objawienia na rzecz dynamiki dialogu mówiącego Boga i słuchającego człowieka, którego efektem jest Boża propozycja ciągle aktualnego i żywego Jego słowa. Właśnie nowe pojęcie objawienia przedstawił prelegent jako istotne *novum* soboru. Ponadto jako istotne w *Dei Verbum* wskazał prelegent myślenie, które znalazło odzwierciedlenie w biblistyce polskiej, że ujęcie prawdy o natchnieniu biblijnym musi uwzględnić jego charakter eklezjalny, dający możliwości pokazania nowych wymiarów sensu biblijnego.

Rektor Papieskiego Instytutu Biblijnego w Rzymie ks. prof. Stephen Pisano SI przedstawił w wykładzie *Biblia Hebraica Quinta. The New Critical Edition of the Hebrew Bible* pierwszy owoc nowej inicjatywy zespołu bibli-

stów. Podjęto bowiem dzieło unikalne: rewizję *Biblia Hebraica Stuttgartensia* (BHS) nazwane *Biblia Hebraica Quinta* (BHQ). Dziełu przekładu przewodniczy komitet pod redakcją Adriana Schenker. Do tej pory zostały opracowane zasady ogólne tłumaczenia wraz z nowym ujęciem aparatu krytycznego oraz przetłumaczona została Księga Rut. Nowością w stosunku do BHS jest uwzględnienie w aparacie krytycznym w o wiele szerszym niż dotychczas zakresie danych pochodzących ze źródeł masoreckich: *Masora parva* oraz – według deklaracji prelegenta – wykorzystana w całości *Masora magna*. Istotnym osiągnięciem jest też oryginalny zapis tekstów syryjskich (dotychczas transkrybowany) oraz niewielkie zmiany w strukturze opisu aparatu krytycznego. Rozbudowane zostały dane testimoniów tekstu hebrajskiego oraz uwzględniono obszerniejsze dane z tekstów qumrańskich. Był to zatem swego rodzaju instruktaż używania BHQ. Mamy nadzieję, że prace nad wydaniem kolejnych ksiąg będą postępować szybko.

Prof. Craig Morrison z Papieskiego Instytutu Biblijnego w Rzymie zaprezentował wykład pt. *The Aramaic Version of the Bible and their Exegesis*. Rzecz dotyczyła studiów krytyki tekstualnej nad Biblią hebrajską ze szczególnym uwzględnieniem wartości aramejskich targumów i syryjskiego tłumaczenia Peszitta w ustalaniu tekstu BH i jego egzegezie. Targumy aramejskie niewątpliwie poprzedzają erę chrześcijańską i są według Morrisona „dialektyczną konwersacją z Biblią hebrajską”. Aktualne badania nie potwierdzają dotychczasowego poglądu o kulcie synagogałnym jako *Sitz im Leben* targumów. Prelegent zaprezentował nowy pogląd, iż źródła powstawania targumów należy szukać w żydowskich instytucjach edukacyjnych: Bet Sefer. W badaniach naukowych targumy okazują się niezmiernie przydatne w rozwiązywaniu problemów krytyki tekstu, reprezentując niewątpliwie wcześniejsze dane od TM, zwłaszcza jeśli zostają potwierdzone przez tekst grecki. Targum może dostarczyć ponadto własnej egzegezy świadczącej o starożytnej interpretacji tekstu. Odnosi się to także do NT, dając możliwość wglądu w środowisko samego Jezusa. Podane przykłady unaocznily stawiane tezy. Badania nad syryjskim tłumaczeniem Peszitta, zarówno ST jak i NT, wskazują na jej przydatność wówczas, gdy z tekstu hebrajskiego czy greckiego nie wynika jasny sens. Przydaje ona często subtelnych niuansów interpretacyjnych.

Seję dopołudniową zamknął wykład ks. prof. Bogdana Ponizego (Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu) pt. *Księga Mądrości jako świadectwo spotkania świata semickiego i greckiego*. Prelekcja odzwierciedlała pogląd, iż semickie środowisko Aleksandrii używające języka greckiego było miejscem kształtowania zrębów nowoczesnej teologii. Łączyło bowiem w sobie doktrynę ST oraz właściwego jej ducha z absolutnie odmiennym, helleńskim sposobem

myślenia i pojmowania rzeczywistości. Dynamicznie pojmowana rzeczywistość historii w ujęciu semickim spotkała się tutaj z kontemplacją wewnętrzną istoty rzeczywistości, tworząc w ten sposób filozofię dziejów. W tej filozofii zasadniczą nowością stała się antropologia i nowa wizja kultury godząca światopogląd religijny (wrosły z Biblii) z krytyczną rewizją historii. W efekcie owej konfrontacji powstały nowe argumenty intelektualne potwierdzające dotychczasowe zasady i poglądy w postaci „wiary filozoficznej”.

W sesji popołudniowej jako pierwszy zabrał głos ks. Dariusz Dziadosz (Katolicki Uniwersytet Lubelski), przedstawiając referat *Biblia Tysiąclecia jako wydarzenie religijne i świadectwo pracy polskich biblistów*. Przedłożenie było prezentacją historii powstania Biblii Tysiąclecia z uwzględnieniem rygorów właściwych tekstowi natchnionemu oraz próbą merytorycznej i formalnej oceny tego przekładu. Za niewątpliwy atut uznano fakt, iż to szóste w dziejach Polski tłumaczenie tekstów świętych „rozpoczęło zupełnie nowy etap, gdyż jako pierwsze nie oparło się na już istniejących przekładach, ale poszło nową drogą, to znaczy tłumaczenia z języków biblijnych”. Nie brakowało naturalnie także krytycznych reakcji na ten przekład, które w najostrzejszej, acz rzeczowej postaci sformułował ks. E. Dąbrowski. Pozwoliły one w kolejnych wydaniach na trwający do dziś proces poprawiania tłumaczenia Biblii Tysiąclecia. Prelegent przedstawił też postulowane oczekiwania i perspektywy generalnie związane z podejmowanymi ciągle inicjatywami nowych przekładów, wśród których jawi się szukanie jedności terminologicznej w harmonii z różnorodnością wynikającą z ducha poszczególnych ksiąg biblijnych. Od współczesnego przekładu oczekuje się połączenia naukowości z przystępną jasnością tekstu; wierności słowu Bożemu i jednocześnie powszechnej zrozumiałości; porzucenia archaizmów i erudycyjnej fachowości na rzecz współczesnego bogactwa językowego.

Ks. Mirosław Kiedzik (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego), redaktor naukowy polskiego ekumenicznego tłumaczenia Biblii, kontynuując tematykę współczesnych przekładów Pisma Świętego, przywołał *Polski przekład ekumeniczny z języków oryginalnych – główne założenia i zmiany w brzmieniu przekładu oraz ich podstawy* podjęty z inicjatywy Towarzystwa Biblijnego w Polsce. Fundamentem rozpoczęcia tego absolutnie unikalnego w dziejach polskiej biblistyki dzieła było szczegółowe ustalenie norm obowiązujących translatorów. Skomplikowanie materii wynikało bowiem z różnorodności konfesyjnej, co niesie z sobą oczywiste odmienności spojrzenia na tekst biblijny. Zasadą podstawową uczyniono wierność oryginałowi, bez uwzględniania mnogości wariantów widocznych w aparacie krytycznym oraz przyjęto zasadę uwzględnienia w języku polskim aktualnych, konsultowanych przez wybitnych naukowców tendencji rozwojowych języka polskiego. Referat uświadomił

słuchaczom, jak wielką pracę wykonał zespół redakcyjny, zanim jeszcze dzieło przekładu ruszyło z miejsca. Dziś dysponujemy już Ekumenicznym Przekładem Nowego Testamentu i Psalmów wraz z interkonfesyjnymi wstępami do poszczególnych ksiąg oraz suplementem wprowadzającym czytelnika w świat Biblii. Przekład pokazuje jego interkonfesyjną specyfikę, uzyskaną dzięki żmudnemu pokonywaniu obciążeń wynikających z konfesyjnych tradycji i teologii oraz preferencji językowych.

Ks. prof. Józef Kozyra (Uniwersytet Śląski) zaprezentował syntetyczne wnioski poprzedzone szczegółowymi dociekaniem ilustrowanymi przykładami translatorskimi z najnowszej inicjatywy polskich biblistów zebranych wokół edycji Paulińskiej Biblii. W referacie *Specyfika najnowszego przekładu Biblii (edycji Paulińskiej) na przykładzie Listu św. Jakuba* przywołał stosowaną w przekładach zasadę, iż przekład treści objawienia musi uwzględniać nie tylko biblijne brzmienie słowne i ukazywać zamierzoną w nim intencję, ale musi też być ciągłym wezwaniem do dialogu słowa z tradycją i współczesnością. Historia przekładów Biblii na język polski, poczynając od piętnastowiecznej *Biblii królowej Zofii (Szaroszpatackiej)*, przez kolejne średniowieczne aż po współczesne tłumaczenia z XX wieku, pokazuje, że wraz ze zmianami kulturowymi były i będą zapewne podejmowane próby nowych przekładów, aby pełniej zrozumieć sens zbawczy orędzia Boga, niezmiennego, acz dynamicznego i trwale żywego. Każde nowe tłumaczenie, przywołując wypowiedź ks. S. Pisarka, „jest poszukiwaniem języka odpowiedniego dla tego pokolenia”. Tak też jest i z inicjatywą Paulistów, której owocem jest już tłumaczenie NT i Psalmów oraz Księga Tobiasza. Przekład ten według prelegenta „ma dotrzeć głównie do młodzieży”, choć przecież jego cechą nie jest język młodzieżowej subkultury. Komunikatywność chcą translatorzy osiągnąć m.in. przez krótsze, jaśniejsze konstrukcje językowe oraz zwiększenie ilości śródtytułów, pozwalające uchwycić lepiej bloki tematyczne; przez stosowne przypisy i komentarze, słownik wyjaśniający terminy biblijne, tablice chronologiczne, mapy i swoiste wprowadzenie do lektury Biblii. Ks. Kozyra unaoczniał jednocześnie zastosowane zasady na przykładzie uczynionego przez siebie tłumaczenia Listu św. Jakuba. Nawoływał przy tym do pokory i uznania swej służebności wobec misterium słowa Bożego.

Przedłożenie s. prof. Ewy Jezierskiej OSU (Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu) ilustrowało *Cechy polskiego stylu biblijnego (i język inkluzywny)*. Styl polskich przekładów jako formy polskiego języka religijnego odzwierciedla trzy okresy ich powstawania. Różnice między nimi wynikają ze źródła tłumaczenia, środowiska wyznaniowego i zastosowanych metod przekładu, głównie *verbum de verbo* bądź kładzenie akcentu na sens tekstu. Współczesne przekłady, według prelegentki zgoła nieawangardowe,

bądź kontynuują tradycję filologiczną, bądź tradycje literackie, a składają się na nie przekłady filologiczne, wyznaniowe, ekumeniczne, poetyckie, naukowe, literackie. Technika zaś zmierza do wywarcia „takiego efektu na odbiorcy przekładu, jaki oryginał wywiera na kimś znającym język oryginału”. Współczesnym dylematem jest wybór jakości polszczyzny: potocznej, literackiej, książkowej czy urzędowo-administracyjnej. Postulat uwspółcześniania języka oraz zarzucania archaizmów biblijnych i hieratycznego stylu, choć z lubością przez wielu pielęgnowanych, realizują przekłady ekumeniczne. Inną cechą współczesnych przekładów, wydaje się najbardziej poprawną, jest harmonia tradycji i nowoczesności prezentowana w Biblii Tysiąclecia, Biblii Poznańskiej oraz nowej serii tłumaczeń zespołu biblistów z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Autorka odnosi się też do stosowanego w nowych tłumaczeniach języka inkluzywnego, charakterystycznego dla środowisk anglosaskich i niemieckich. Jednakże budzą wątpliwość, nie tylko moją, zabiegi z zakresu tej metody. Polega ona wszelako na wątpliwej tendencji zarzucania *Sitz im Leben* tekstów biblijnych, na rzecz współczesnej poprawności pogładowej, uwzględniającej zwłaszcza element feministyczny. Wszystkie te tendencje zdają się odzwierciedlać słowa Piotra Skargi SI, iż „słowa polskie do tajemnic wiary katolickiej znajdować się zawždy nie mogły”.

Ostatni wykład autorstwa Heleny Synowiec (Uniwersytet Śląski) przedstawiał stanowisko *Rady Języka Polskiego wobec tzw. przekładów Biblii*. Była to w gruncie rzeczy poszerzona proklamacja troski, poparta przykładami zaczerpniętymi z polskich tłumaczeń dialektalnych (gwarowych) i środowiskowych (slangowych), Rady Języka Polskiego i Komisji Języka Religijnego o podejmowanie „działań translatorskich na poziomie spełniającym wymogi teologiczne, translacyjne i stylistyczne, tego bowiem wymaga ranga i powaga ksiąg biblijnych”. Równocześnie wobec głosów podważających opinię Prezydium Rady Języka Polskiego w odniesieniu do ww. tłumaczeń określanych jako „trawestacje”, autorka prezentuje stanowisko, że „Rada ma prawo opiniować używanie języka ojczystego w tekstach publicznych”. Problem jest bowiem niebanalny. Problematyczna wydaje się zarówno celowość tych dokonań, jak i realne zagrożenie „prywatyzacji tego, co powszechne”. Nobilitacja gwary nie stanowi wystarczającej motywacji dla używania do tego tekstu Biblii. Zjawiska te budzą zaniepokojenie, naruszona bowiem zostaje substancja teologiczno-religijna, językoznawcza i filologiczna. W ten sposób Biblia jest narażona na trywializację, swoiste pomieszanie *sacrum* z *profanum*.

Zorganizowanie omawianej konferencji wydaje się ze wszech miar celowe i potrzebne. Dobór prelegentów i tematów pokazuje dziedzictwo soborowego namysłu nad słowem Boga, jego inspiracje na płaszczyźnie

naukowej i kulturowej, lingwistycznej, doktrynalnej i pastoralnej. Wywołanie aktualnych problemów, zwłaszcza związanych z poszukiwaniami adekwatnych metod i środków w polskich przekładach Biblii, odzwierciedla dyskusje prowadzone w gremiach biblistów, językoznawców, pastoralistów. Ich rozwiązywanie jest postulatem skierowanym do osób trujących się „posługą myślenia” w Kościele.

Kraków

SYLWESTER JĘDRZEJEWSKI SDB